

РОЗДІЛ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/13>

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД: НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ТА БЕЗСТОРОННІСТЬ СУДУ

THE RIGHT TO A FAIR TRIAL: INDEPENDENCE AND IMPARTIALITY OF THE COURT.

Завальнюк І.В., к. ю. н.,
суддя

Одеський окружний адміністративний суд

У статті здійснено конституційно-правове дослідження права на справедливий суд в аспектах його елементів: незалежності та безсторонності суду. Наголошено, що право на справедливий суд сьогодні носить комплексний характер і являє собою набір гарантій, що забезпечують здійснення належного правосуддя державами-учасницями Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. До таких гарантій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини віднесено наступні: право на доступ до правосуддя; право на суд, створений на підставі закону; право на незалежний і неупереджений суд; право на рівність сторін; право на публічний судовий розгляд; право на отримання вмотивованого судового рішення; право на розгляд судового рішення; право на виконання судового рішення; право на розгляд справи в розумний строк. Констатовано, що право на незалежний та безсторонний суд є однією з основних засад справедливого розгляду справи, які є прямо проголошеними у Конвенції. Зазначено, що гарантії незалежності та неупередженості суду нерозривно пов'язані між собою. Аргументовано, що в українській науці конституційного права незалежність суду традиційно розглядається в якості конституційного принципу. Розглядаючи незалежність як елемент права на справедливий суд, акцентовано увагу на наступних його компонентах: володіння відповідними атрибутами; відсутність у складі суду осіб, що перебувають у підпорядкуванні однієї зі сторін конфлікту; відокремлення від виконавчої влади; особливий порядок призначення на посаду; період перебування на посаді судді; незмінюваність судді; наявність широкого юридичного імунітету, що передбачає неможливість відкликання складу суду з волі виконавчої влади, поки судді є законно призначеними або обраними на посаду. Обґрунтовано, що безсторонність необхідно поділяти на об'єктивну і суб'єктивну. Згідно об'єктивного критерію увагу має бути звернено на особисті переконання і поведінку конкретного судді, тобто з'ясування чи мав суддя будь-які особисті упередження або упередженість у відповідній справі. Згідно з суб'єктивним критерієм визначається, чи надав сам суд, а також його склад достатніх гарантій для виключення будь-яких розумних сумнівів в їх безсторонності. Водночас суворе розмежування між суб'єктивною та об'єктивною безсторонністю є відсутнім, оскільки поведінка судді може не лише викликати об'єктивні сумніви щодо безсторонності з точки зору зовнішнього спостерігача, а й ставитися до питання його чи її особистого переконання. Зроблено висновок, що закріплені і проголошені українським законодавством гарантії справедливого судочинства в аспектах незалежності і безсторонності суду, які сформувалися в останні десятиліття під впливом неодноразових судових реформ, повільно, але вірно наближаються до європейських конституційно-правових стандартів, однак питання, як на практиці реалізуються всі ці законодавчі положення, залишається досить проблемним.

Ключові слова: незалежність суду, безсторонність суду, неупередженість суду, право на справедливий суд, справедливий судовий розгляд, справедливість, конституція, судова система, конституційне право, судочинство, правосуддя.

The article provides a constitutional and legal study of the right to a fair trial in the aspects of its elements: independence and impartiality of the court. It was noted that the right to a fair trial today is complex and represents a set of guarantees that ensure the implementation of appropriate justice by states parties to the European Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms. Such guarantees, taking into account the practice of the European Court of human rights, include the following: the right to access justice; the right to a court established on the basis of law; right to an independent and impartial tribunal; right to equality of arms; right to a public trial; right to receive a reasoned judgment; right to hear a judgment; right to enforce a judgment; right to hear a case within a reasonable time. It is stated that the right to an independent and impartial court is one of the basic principles of fair consideration of a case, which are expressly proclaimed in the convention. It is noted that the guarantees of the independence and impartiality of the court are inextricably linked. It is argued that in the Ukrainian science of constitutional law, the independence of the court is traditionally considered as a constitutional principle. Considering independence as an element of the right to a fair trial, attention is focused on the following components: possession of appropriate attributes; absence of persons subordinate to one of the parties to the conflict in the court; separation from the executive branch; special procedure for appointment to office; period of stay of a judge; immutability of a judge; the existence of broad legal immunity, which implies the impossibility of revoking the composition of the court at the will of the executive branch, while judges are legally appointed or elected to office. It is proved that impartiality should be divided into objective and subjective. According to an objective criterion, attention should be paid to the personal beliefs and behavior of a particular judge, that is, whether the judge had any personal prejudice or bias in the relevant case. According to a subjective test, it is determined whether the court itself, as well as its composition, provided sufficient safeguards to exclude any reasonable doubt as to their impartiality. At the same time, there is no strict distinction between subjective and objective impartiality, since the behavior of a judge can not only raise objective doubts about impartiality from the point of view of an external observer, but also relate to the issue of his or her personal conviction. It is concluded that the guarantees of fair trial enshrined and proclaimed by Ukrainian legislation in terms of the independence and impartiality of the court, which have been formed in recent decades under the influence of repeated judicial reforms, are slowly but surely approaching European constitutional and legal standards, but the question of how all these legislative provisions are implemented in practice will remain quite problematic.

Key words: independence of the court, impartiality of the court, impartiality of the court, right to a fair trial, fair trial, justice, constitution, judicial system, constitutional law, judicial proceedings.

Постановка проблеми. Справедливість є засобом забезпечення соціальної цінності норм права. Не маючи в основі правових норм ідеї справедливості, яка виступає в якості критерію порівнянності поведінки людей, правове регулювання є вкрай важким. Однак з іншого боку в класовому суспільстві неможливою є реалізація пануючого

ідеалу справедливості без правового регулювання, і це історичний факт. Якщо держава через створені нею установи не забезпечує справжнього захисту прав, і свобод, то вони, як свідчить історичний досвід, перетворюються на нездійсненну обіцянку, декларацію про наміри. Ця очевидна обставина змушує багато країн, що дотримуються

демократичних принципів і засад, звертати пильну увагу на матеріальні, інституційні, процесуальні та інші гарантії конституційно-правового характеру щодо реалізації національних, а також міжнародних правових установок. У цьому аспекті першорядна роль відводиться праву на справедливий суд, що відноситься до першого покоління прав, та яке закріплено відразу декількома базовими міжнародними юридичними документами, що підкреслює його як основне і невідчужуване. Право на справедливий суд є дієвою гарантією забезпечення захисту ти прав і свобод людини в Європейському суді з прав людини. Широке застосування даного права обумовлено його закріпленням у Європейській конвенції Про захист прав людини та основних свобод. Забезпечення реалізації права на справедливий суд одночасно є гарантією захисту будь-якого іншого права. Кожна держава, яка взяла на себе зобов'язання за міжнародними договорами забезпечувати для своїх громадян право на справедливий суд розгляд, має не лише конституційний обов'язок закріпити і гарантувати це право в законодавстві, а й усунути всі перешкоди на шляху його реалізації. Порушення права на справедливий суд найчастіше ставали предметом розгляду Європейського суду з прав людини, а отже, проблема реалізації даної міжнародно-правової норми існує для багатьох держав. Міжнародні механізми судового захисту здатні ефективно діяти лише як доповнення до внутрішньодержавної системи права, а тому дуже важливо забезпечити здійснення справедливого правосуддя в національних судових органах конституційно-правовим чином. Усе вищезазначене і зумовило вибір теми цього дослідження.

Метою статті є конституційно-правове дослідження права на справедливий суд в аспектах його елементів: незалежності та неупередженості суду.

Аналіз наукових публікацій. Питанням дослідження права на справедливий суд в сфері конституційного права присвячено увагу таких вчених як: Авдюгін Р., Антоноук О., Аракелян М., Банникова Н., Барабаш Ю., Біляєвська О., Бойко В., Бонтлаб В., Грибанов В., Єлісейкін П., Жилін Г., Жуковський А., Колодій А., Крашенніков П., Колісник В., Маляренко Т., Партико Т., Рабинович П., Самович Ю., Тимченко Г., Тодика Ю., Хавронюк М., Шевчук З. та інші.

Виклад основного матеріалу. Ефективна діяльність судової системи є визначальним чинником сучасної правової держави. Так Конституційний Суд України (далі – КС України) неодноразово підкреслював, що правосуддя за самою своєю суттю може визнаватися таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує права і свободи людини [15].

В українському законодавстві безпосередні норми, що дають конкретне визначення праву на справедливий суд, відсутні, не дивлячись на наявність Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р. № 192-VIII [10], в якому вказується лише його мета – підвищення національних стандартів судоустрою і судочинства та забезпечення права на справедливий суд. Конституція України також не містить безпосередньої дефініції досліджуваного права [5]. Тим не менш, у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII ст. 7 певним чином розкриває зміст досліджуваного права: «Кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом. Іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи мають право на судовий захист в Україні нарівні з громадянами і юридичними особами України. Доступність правосуддя для кожної особи забезпечується відповідно до Конституції України та в порядку, встановленому законами України» [9]. Основна база вимога про справедливий судовий розгляд і відповідна дефініція міститься в міжнародних нормативно-правових актах,

зокрема в Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) [4], з ратифікацією якої Україна прийняла на себе зобов'язання щодо її виконання.

Одним з основоположних прав людини в ЄКПЛ закріплено право на справедливий судовий розгляд, зміст якого розкрито в ст. 6 і який зводиться до наступного: «кожна людина має право при визначенні її цивільних прав і обов'язків на справедливий і публічний розгляд справи в розумний строк незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі Закону» [4].

Глумачення цієї статті дозволяє дійти висновку, що право на справедливий суд сьогодні носить комплексний характер і являє собою набір гарантій, що забезпечують здійснення належного правосуддя державами-учасницями ЄКПЛ. До таких гарантій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) можна віднести наступні:

- право на доступ до правосуддя;
- право на суд, створений на підставі закону;
- право на незалежний і неупереджений суд;
- право на рівність сторін;
- право на публічний судовий розгляд;
- право на отримання мотивованого судового рішення;
- право на розгляд судового рішення;
- право на виконання судового рішення;
- право на розгляд справи в розумний строк.

Право на незалежний та неупереджений суд є однією з основних засад справедливого розгляду справи, які є прямо проголошеними у ЄКПЛ. Гарантії незалежності та неупередженості суду нерозривно пов'язані між собою. Як правило, ЄСПЛ при визначенні, чи мало місце порушення права на справедливий судовий розгляд, розглядає їх у сукупності. Проте прецедентною практикою вироблено критерії, що визначають порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ в контексті як незалежності, так і неупередженості [2].

Звернемося до української практики, де як бачимо з вищевикладеного – «неупередженість суду» викладена у формі його «безсторонності». Але розпочнемо із дослідження незалежності суду. В українській науці конституційного права незалежність суду традиційно розглядається в якості конституційного принципу. Відповідно до ст. 126 Конституції України: «Незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалені ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку. Суддя обіймає посаду безстроково» [5].

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII: «Здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права. Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом» [9].

При дослідженні незалежності суду, цікавим буде аналіз і Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про незалежність судової влади» № 8 від 13.06.2007, згідно якої: «Судді при здійсненні правосуддя незалежні й під-

коряються лише закону, а вплив на них у будь-який спосіб забороняється. Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією та законами України» [11]. Також вищевказана постанова чітко окреслює гарантії незалежності і недоторканності суддів як носіїв судової влади та самостійності судів як судових органів, що визначено Конституцією та законами України.

Такими гарантіями, зокрема, є:

- здійснення правосуддя виключно судами;
- особливий порядок призначення, обрання, притягнення до відповідальності та звільнення суддів;
- здійснення правосуддя відповідно до встановленої законом процедури;
- таємниця прийняття судового рішення і заборона її розголошення; обов'язковість судового рішення;
- недопустимість втручання у здійснення правосуддя, впливу на суд або суддів у будь-який спосіб, неповаги до суду та встановлення відповідальності за такі діяння;
- особливий порядок фінансування та організаційного забезпечення судів;
- належне матеріальне та соціальне забезпечення суддів, а також визначені законом засоби забезпечення особистої безпеки суддів, їх сімей, майна та інші засоби їх правового захисту;
- функціонування органів суддівського самоврядування [14, с. 54].

Окрім цього, у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про незалежність судової влади» № 8 від 13.06.2007 вказується: «Незалежність судової влади, її рівність із законодавчою та виконавчою владою є невід'ємними ознаками правової держави, в якій кожен має право на судовий захист своїх прав і свобод. Незалежність судів встановлена в Україні як конституційний принцип організації та функціонування судів з метою забезпечення права осіб на такий захист» [11].

Отже в цілому, як бачимо, принцип незалежності суду в тому вигляді, в якому він проголошений в українському законодавстві, відповідає загальним вимогам ст. 6 ЄКПЛ, тобто закріплює незалежність суду від інших гілок влади і від учасників судового розгляду. Разом з тим ЄСПЛ, дає власне тлумачення незалежності виходячи з його прецедентної практики. Так, у справі «Морель проти Франції» ЄСПЛ вказав, що для встановлення того, чи може вважатися суд незалежним для цілей п. 1 ст. 6 Конвенції, необхідно, зокрема, враховувати порядок призначення його членів і термін їх повноважень, наявність гарантій від тиску ззовні і те, чи виглядає такий суд як незалежний [20]. У свою чергу, Р. Сопільник наголошує, що незалежність в аспекті, який передбачив ЄСПЛ, охоплює національний спосіб призначення суддів, строки їх перебування на посаді, наявність захисту від будь-якого тиску ззовні [13].

Розглядаючи питання про незалежність суддів в аспекті конвенційного права на справедливий судовий розгляд, необхідно відзначити нормативно-правовий акт, прийнятий на європейському рівні, а саме рекомендацію № R(94) 12 Комітету міністрів Ради Європи «Про незалежність, ефективність і роль суддів» (далі – рекомендація) [8], в якій детально регламентовано вимоги незалежності суду:

- гарантії незалежності повинні бути проголошені в конституційних нормах;
- судді повинні бути незалежними у відношенні законодавчої та виконавчої гілок влади, а також не залежати від будь-якої зі сторін у справі;
- судді повинні бути наділені широким обсягом повноважень;
- суддям гарантується термін їх служби, а також належні робочі умови.

Спираючись на положення рекомендації, А. Бучик зазначає, що в національному законодавстві повинні отримати закріплення гарантії незалежності двох видів:

– зовнішні ознаки незалежності, що забезпечують: спосіб і строки призначення суддів, виконуваність їх рішень;

– сформульовані внутрішні механізми незалежності: матеріальна винагорода і кар'єрне зростання суддів, недискримінаційність в організації роботи [1].

Розглядаючи незалежність як елемент права на справедливий суд, ґрунтуючись на прецедентній практиці ЄСПЛ, акцентуємо увагу на наступних його компонентах:

- володіння відповідними атрибутами;
- відсутність у складі суду осіб, що перебувають у підпорядкуванні однієї зі сторін конфлікту;
- відокремлення від виконавчої влади;
- особливий порядок призначення на посаду;
- період перебування на посаді судді;
- незмінюваності судді;
- наявність широкого юридичного імунітету, що передбачає неможливість відкликання складу суду з волі виконавчої влади, поки судді є законно призначеними або обраними на посаду.

Аналіз постанов ЄСПЛ суду показав, що в цілому критерії визначення незалежності суду є однотипними, при цьому кожен з них несе самостійне смислове навантаження.

Порядок призначення членів суду обумовлює відособленість внутрішніх судів від виконавчої влади, однак у справі «Ле Конт проти Бельгії» ЄСПЛ вказав, що призначення членів суду виконавчою владою саме по собі не свідчить про порушення вимог Конвенції [6]. Разом з тим відзначимо, що в рекомендації при призначенні на посаду судді перевага віддається не виконавчим органам влади, а органу, який є незалежним від уряду і адміністративної влади, наприклад, суддівському корпусу. Однак якщо внутрішнє законодавство передбачає призначення суддів виконавчою владою, то воно повинно відповідати принципам прозорості та незалежності такого призначення.

Що стосується тривалості строку здійснення повноважень суду, то у справі «Лука проти Румунії» ЄСПЛ не визначив будь-якого конкретного строку повноважень для членів суду, хоча їх незмінність у разі строку перебування на посаді має розглядатися в цілому як безпосередній наслідок їхньої незалежності. Проте відсутність офіційного визнання їх незмінюваності в законі сама по собі не означає відсутності незалежності за умови фактичного визнання і наявності інших необхідних гарантій [19].

Наявність гарантій від зовнішнього тиску передбачає незалежність від виконавчої влади. Так, у справі «Совтрансавто проти України» ЄСПЛ зазначив: «у випадках, коли має місце неодноразове і відкрите втручання в судовий процес з боку органів виконавчої влади, сам факт такого втручання, незалежно від позиції суду, що розглядає справу, може свідчити про порушення вимог п. 1 ст. 6 Конвенції» [22].

У справі «Агрокомплекс проти України» ЄСПЛ також підкреслив, що незалежність суддів вимагає, щоб окремі судді були вільними від неправомірного впливу як за межами судової системи, так і всередині неї. Внутрішня незалежність судової влади вимагає, щоб судді були вільними від вказівок або тиску з боку інших суддів або осіб, які виконують розпорядчу функцію в суді, наприклад, голови суду або голови судового складу. Відсутність достатніх гарантій, що забезпечують незалежність суддів всередині судової системи і, зокрема, від судового керівництва, може привести Суд до висновку, що сумнівні заявника щодо незалежності та неупередженості суду були об'єктивно обґрунтованими [16].

Для визначення незалежності суду мають значення також і зовнішні ознаки, тобто враження про його незалежність у осіб, які беруть участь у справі. При цьому ЄСПЛ зазначає, що думка сторони з цього питання не відіграє вирішальної ролі, юридичне значення для суду

матиме та обставина, що побоювання сторін є об'єктивно виправданими. У справі «Кларк проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ зазначив, що сумніви у незалежності відсутні, коли у «об'єктивного спостерігача» не виникає підстав для занепокоєння з цього приводу в обставинах справи, що розглядається [17].

Неупередженість суду названа в якості умови справедливого судового розгляду в ст. 6 ЄКПЛ. В Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII ст. 7 фактично замінює термін «неупередженості» терміном «безсторонності». Тому будемо використовувати саме це поняття. В цілому ЄСПЛ під безсторонністю розуміє відсутність упереджень і упередженості [12, с. 117].

Аналіз прецедентної практики показав, що безсторонність необхідно поділяти на об'єктивну і суб'єктивну. Згідно об'єктивного критерію увагу має бути звернено на особисті переконання і поведінку конкретного судді, тобто чи мав суддя будь-які особисті упередження або упередженість у відповідній справі.

Згідно з суб'єктивним критерієм визначається, чи надав сам суд, а також його склад достатніх гарантій для виключення будь-яких розумних сумнівів в їх безсторонності. Водночас суворе розмежування між суб'єктивною та об'єктивною безсторонністю є відсутнім, оскільки поведінка судді може не лише викликати об'єктивні сумніви щодо безсторонності з точки зору зовнішнього спостерігача, а й ставитися до питання його чи її особистого переконання.

Департамент з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини вказує, що: «Згідно з практикою Суду наявність безсторонності необхідно визначати відповідно до суб'єктивного критерію, де враховують особисті переконання й поведінку конкретного судді, тобто наявність у судді будь-яких особистих упереджень або упередженості в цій справі; а також відповідно до об'єктивного критерію, тобто з'ясувати, чи надає сам суд і, зокрема, його склад, достатні гарантії, щоб виключити будь-які обгрунтовані сумніви в безсторонності. У більшості відповідних справ Суд зосереджується на об'єктивному критерії. Однак він зазначає, що не існує абсолютно чіткого поділу між суб'єктивною та об'єктивною безсторонністю, оскільки поведінка судді може не лише викликати об'єктивні сумніви в безсторонності з точки зору зовнішнього спостерігача (об'єктивний критерій), а й стосуватися його особистих переконань (суб'єктивний критерій)» [3].

Стосовно до вищесказаного зазначимо, що не всі судді ЄСПЛ дотримуються такого підходу. Будучи суддею Європейського суду, Л. Лукайдес, називаючи наведений підрозділ анахронізмом, в якості єдиного критерію, який слід враховувати щодо неупередженості, пропонував розглядати реальність, оскільки в сучасному демократичному суспільстві висновки або рішення не повинні ґрунтуватися на враженнях або зовнішніх ознаках. При визначенні того, чи існують об'єктивні сумніви щодо безсторонності судді, зовнішні прояви не повинні відігравати жодної ролі. Л. Лукайдес вирішальну роль в даному випадку віддає фактам, які в конкретній справі створюють реальну небезпеку того, що суддя діє способами, не сумісними з необхідною безсторонністю [7].

Отже, відсутність або наявність безсторонності ЄСПЛ розглядає в двох аспектах: перший носить функціональний характер і стосується, наприклад, здійснення різних функцій в рамках судового процесу однією і тією ж особою; другий аспект носить особистий характер і зумовлюється поведінкою суддів у конкретній справі.

На практиці проблеми виникають тоді, коли суддя неодноразово брав участь у розгляді однієї і тієї ж справи, здійснюючи різні функції (наприклад, здійснення консультативних і судових функцій однією особою, дії суду при підготовці справи до судового розгляду, вжиття заходів щодо забезпечення позову, подвійна роль судді в роз-

гляді; час, який минув між двома справами, в яких він брав участь; ступінь його участі в судовому розгляді тощо).

Разом з тим варто підкреслити наступне: якщо суддя вже прийняв досудове рішення, то це не може розглядатися як сумнів у його безсторонності. В даному випадку мають значення масштаби і характер заходів, прийнятих суддею до судового розгляду. Крім того, той факт, що суддя детально вивчив матеріали справи, не означає, що це тягне за собою будь-які сумніви щодо його безсторонності. Попередній аналіз наявної інформації в матеріалах справи не означає, що остаточний аналіз вже є «вирішеним». Необхідно, щоб такий аналіз проводився при винесенні рішення і ґрунтувався на доказах та аргументах, наданих в ході судового засідання.

Сумніви в безсторонності судді можуть виникнути і тоді, коли суддя брав участь у двох різних процесах, що стосуються одних і тих же фактів. У справі «Індра проти Словаччини» суддя, який брав участь у колегіальному розгляді справи за скаргою заявника за фактом його звільнення, в задоволенні якої було відмовлено, взяв участь у розгляді іншої скарги заявника з питань застосування реабілітаційних процедур щодо цього звільнення. Незважаючи на те, що предмет спору відрізнявся від початкової вимоги, ЄСПЛ зазначив, що перша справа стосовна звільнення і друга справа, пов'язана з реабілітацією, стосуються одних і тих же фактів. Крім того, ті докази, які були досліджені у справі про звільнення, при повторному їх дослідженні спричиняють перегляд рішення суду, у зв'язку з чим у заявника виникнуть сумніви, щодо того, чи підійде суддя до розгляду справи з необхідною безсторонністю [18].

Як уже зазначалося вище, при визначенні того, чи мало місце порушення вимог безсторонності, ЄСПЛ бере до уваги також ситуації особистого характеру, до яких відноситься не тільки особиста зацікавленість у справі, а й професійні зв'язки між суддею і стороною у справі або її представником.

Наведемо як приклад справу «Пескадор Валеро проти Іспанії» [21]. Наказом ректора університету заявник був звільнений з посади адміністративного директора університету. Заявник оскаржив дане рішення в національному суді, проте вимогу задоволено не було. Надалі заявник звернувся до адміністративної колегії Верховного Суду, вказавши на відсутність неупередженості з боку суду щодо нього, оскільки суддя, який розглядав дану справу, працював на посаді доцента і отримував заробітну плату в цьому ж університеті. ЄСПЛ уglied порушення п. 1 ст. 6 Конвенції та присудив заявнику компенсацію моральної шкоди. Так, суд порахував, що оскільки суддя був доцентом в університеті, протягом тривалого часу здійснював у ньому професійну діяльність на постійній основі, регулярно отримував дохід, то є всі підстави вважати, що суддя не був безстороннім по відношенню до заявника.

Висновки. Резюмуючи вищевикладене, можна сказати, що інститут незалежності і безсторонності суду в Україні, який є складовою частиною конституційного права на справедливий суд, цілком відповідає вимогам, що декларуються ЄКПЛ та ЄСПЛ. Гарантії незалежності і безсторонності суду проголошено в Конституції України, Законі України «Про судоустрій і статус суддів», Законі України «Про забезпечення права на справедливий суд», Цивільному процесуальному кодексі України, Кодексі адміністративного судочинства України та інших нормативно-правових актах. Слід відзначити, що закріплені і проголошені українським законодавством гарантії справедливого судочинства в аспектах незалежності і безсторонності суду, що сформувалися в останні десятиліття під впливом неодноразових судових реформ, повільно, але вірно наближаються до європейських конституційно-правових стандартів. Однак питання, як на практиці реалізуються всі ці законодавчі положення, залишимо без відповіді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бучик А. Стандарти справедливого суду в розрізі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Віче*. 2015. № 22. С. 2–5.
2. Городовенко В. Забезпечення права на справедливий судовий розгляд. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 4. С. 60–62.
3. Департамент з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини. Незалежність та безсторонність судової системи. URL: <https://tm.coe.int/thematic-factsheet-independence-impartiality-ukr/1680a48cdc> (дата звернення: 22.02.2022).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнар. док. від 04.11.1950. Рада Європи. *Урядовий кур'єр*. 2010. 17 листоп. № 215.
5. Конституція України: Закон від 28.06.1996 No. 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. No. 30. Ст. 141.
6. Ле Конт, Ван Левен і де Мейер проти Бельгії. URL: <https://precedent.in.ua/2015/12/16/le-kont-van-leven-y-de-mejer-protyv-bel/> (дата звернення: 22.02.2022).
7. Лукайдес Л. Г. Принцип верховенства права і права людини. *Права людини. Практика Європейського суду з прав людини*. 2006. № 4. С. 25–34.
8. Незалежність, дієвість та роль суддів: Рекомендація N (94) Ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13.10.94 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text (дата звернення: 06.03.2022).
9. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 31, ст. 545.
10. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 р. № 192-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 18, № 19–20. ст. 132.
11. Про незалежність судової влади: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13.06.2007 № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07#Text> (дата звернення: 05.03.2022).
12. Прокопенко О. Б. Право на справедливий суд: концептуальний аналіз і практика реалізації : монографія / О. Б. Прокопенко. Харків : ФІНН, 2011. 248 с.
13. Сопільник Р. Л. Теоретичні та організаційні засади забезпечення права на справедливий суд у світлі євроінтеграції України : дис. ... док-ра. юрид. наук, спец.: 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права», 2017. 557 с.
14. Фрицький О. Ф. Конституційне право України. Київ : Юрінком. Інтер., 2004. 455 с.
15. Щербанюк О. В. Принципи права в аргументації рішень конституційних судів. *Вісник Конституційного Суду України* № 5/2021. С. 102–109.
16. Agrokompleks v. Ukraine : Judgment ECHR of 6 October 2011 (Application № 23465/03). P. 137. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122696> (дата звернення: 01.03.2022).
17. Clarke v. the United Kingdom : Decision ECHR of 25 August 2005 (Application № 23695/02). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70188> (дата звернення: 01.03.2022).
18. Indra v. Slovakia : Judgment ECHR of 1 February 2005 (Application № 46845/99). P. 53. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68114> (дата звернення: 03.03.2022).
19. Luka v. Romania : Judgment ECHR of 21 July 2009 (Application № 34197/02). P. 44. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/> (дата звернення: 20.02.2022).
20. Morel v. France : Judgment ECHR of 6 June 2000 (Application № 34130/96). P. 45. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58598> (дата звернення: 20.02.2022).
21. Pescador Valero v. Spain : Judgment ECHR of 17 June 2003 (Application № 62435/00). P. 27. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61149> (дата звернення: 03.03.2022).
22. Sovtransavto Holding v. Ukraine: Judgment ECHR of 25 July 2002 (Application no. 48553/99). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%3A%5B%5D%7D%5B%5D> (дата звернення: 28.02.2022).